

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО ВАЛЮТНОГО ФОНДУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті розглядається практика взаємодії України з МВФ. Розкриваються особливості функціонування МВФ по забезпеченню стабільності валютної системи. Зазначено пріоритетні напрями організації діяльності в МВФ на сучасному етапі. Досліджується фінансове становище України як країни-члена в МВФ.

Practice of Ukraine's interaction with the IMF is considered in an article. Features of the functioning of the IMF in ensuring stability of the monetary system are devoted. Priority areas of activity inside the IMF at the present stage are indicated. Financial position of Ukraine as a member of the IMF is investigated.

Сучасна епоха глобалізації вимагає досконалого вивчення валютних відносин, тенденцій та особливостей їх формування як на міжнародному так і на національному рівнях. Міжнародне переміщення капіталу, товарів, послуг, робочої сили, міждержавне співробітництво у науковій, технічній сферах зумовлюють специфіку регулювання валютних відносин, які є невід'ємною частиною економічної стратегії кожної з держав світу, в тому числі й України. Тому особливого значення набуває роль міжнародних фінансово-кредитних організацій у забезпеченні валютного регулювання.

Значний внесок у дослідження проблем валютного регулювання зробили такі вчені як Долан Е.Дж., Елайбер Р.З., Ікенгрін Б., Кемпбелл К.Д., Ломакін В.К., Фрідмен М.. Серед вітчизняних: Геєць В.М., Лютий І.О., Міщенко В.І., Науменкова С.В., Петрик О.І., Пуховкіна М.Ф., Філіпенко А.С., Шаров О.М.

З часів існування Бреттон-Вудської валютної системи, а саме з 1944 року, основну роль у сфері валютних відносин на міждержавному рівні відіграє Міжнародний валютний фонд (МВФ).

МВФ є організацією, що на сьогодні об'єднує 186 країн. Ця організація сприяє глобальному валютно-фінансовому співробітництву, економічному зростанню, забезпеченню фінансової стабільності, полегшенню міжнародної торгівлі [5].

Різкі зміни руху капіталу, глобалізація обмежують ефективність проведення економічної політики держави в багатьох сферах, в тому числі, у сфері зайнятості, торгівлі та податків.

Допомогти країнам користуватися перевагами глобалізації, уникаючи при цьому негативних наслідків, є важливим завданням для МВФ. Глобальна економічна криза показала, наскільки тісно держави стали взаємопов'язані в сучасній світовій економіці [5].

Основним завданням МВФ є підтримка його членів шляхом:

- ✓ проведення консультацій з проблемних питань для урядів і центральних банків, що ґрунтуються на аналізі тенденцій економічного досвіду країн;
- ✓ статистичних досліджень, прогнозів та аналізів, заснованих на вивченні глобальних, регіональних ринків та економіці окремих країн;
- ✓ надання кредитів, для допомоги країнам подолати економічні труднощі;
- ✓ надання пільгових кредитів, щоб допомогти боротися з бідністю в країнах, що розвиваються;
- ✓ технічної допомоги та навчання, щоб допомогти країнам покращити рівень управління національною економікою.

МВФ був заснований в кінці другої світової війни. Головною ціллю створення організації була побудова основи для економічного співробітництва, яка б дозволила уникнути повторення катастрофічної економічної політики, яка сприяла Великій Депресії 1930-х років та глобальних конфліктів.

Головною метою МВФ є забезпечення глобального суспільного блага – фінансової стабільності. На жаль, реалізація цієї мети не завжди вдається.

МВФ, як і раніше, прагне:

- ✓ служити своєрідним форумом, аналітичним центром для співробітництва з міжнародних валютних проблем;
- ✓ сприяти зростанню міжнародної торгівлі, створюючи, тим самим, нові робочі місця, економічному зростанню та скороченню бідності;
- ✓ забезпечити стабільність обмінного курсу та відкрити систему міжнародних платежів;
- ✓ надавати країнам кредити в іноземній валюті, при необхідності, на тимчасовій основі і при відповідних гарантіях, щоб допомогти їм вирішити проблеми з платіжним балансом.

Фінансові ресурси фонду формуються із членських внесків країн-учасниць. Це так звані квоти. Квота є ключовим елементом у системі взаємовідносин держав-членів МВФ. За квотами визначаються не тільки голоси щодо управління фондом, а й можливості позичати кошти. Відповідно фінансові ресурси МВФ можуть бути збільшені у разі:

- ✓ прийняття нових країн-членів;
- ✓ збільшення квот країн-членів;
- ✓ накопичення коштів у результаті діяльності фонду.

Відповідно до статуту МВФ держави-члени мають внести 25 % квоти або 10 % від своїх золотовалютних резервів золотом, залежно від того, яка з цих сум менша. Інша частина квоти депонується в національній валюті та використовується державою в разі потреби [2, с.150].

За минулі роки значних змін зазнав порядок організації діяльності у фонді, в силу прагнення пристосуватися до мінливих потреб розширення членства в умовах глобалізації світової економіки.

Під керівництвом виконавчого директора МВФ було започатковано програму реформ, спрямовану на те, щоб переконатися, що МВФ продовжує економічний аналіз ситуації в проблемних країнах і надає багатосторонні консультації, які сприяють забезпеченню стабільності глобальної валютної системи [5].

В останні десятиліття в результаті транснаціональних фінансових потоків значно зросла взаємозалежність між країнами. Масштабні коливання на кредитних ринках у 2007-2008 роках у країнах з розвинутою економікою продемонстрували, що внутрішнє і міжнародне фінансове становище не може вважатися стабільним, навіть у найбільш багатих країнах світу.

У відповідь на нестабільність світової економічної ситуації МВФ зосередив увагу на зміцненні механізмів кредитування.

МВФ підвищив свій кредитний потенціал, з тим щоб більш ефективно служити своїм членам, зробити фінансову підтримку більш гнучкою та враховувати різноманіття країн з низьким рівнем доходу. У рамках широкомасштабної реформи методів кредитування, також

переглянуто спосіб взаємодії з країнами щодо питань структурних реформ в економіці.

Відбувається зміцнення моніторингу глобальних, регіональних і національних економік. МВФ ухвалив низку заходів щодо поліпшення економічного і фінансового нагляду, який є основою для надання консультацій країнам-членам з макроекономічної політики. Особливу увагу приділено вивченню зв'язку між фінансовим і реальним сектором економіки. Опубліковано нові рекомендації про те, як аналізувати та оприлюднювати валютні (обмінні) курси, приділяється більше уваги впливу найбільш важливих світових економік на економіку окремих країн. Це підвищує можливість передбачення кризових ситуацій в країнах-членах, забезпечення мінімізації вразливості їх економіки.

Аналіз МВФ глобальних економічних тенденцій, надання міністрам фінансів і керівникам центральних банків рекомендації для обговорення проблем у глобальній економіці є допомогою у вирішенні глобальних економічних дисбалансів.

В даний час МВФ закликає до проведення багатосторонніх консультацій для обговорення конкретних проблем, що стоять перед світовою економікою з певною групою країн, що є ключовими гравцями в глобальній економіці. Перша така консультація відбулася в 2006 році. Вона мала за мету скорочення глобальних дисбалансів платежів. В ній брали участь Китай, Японія, Саудівська Аравія, Сполучені Штати Америки та країни євро зони [5].

МВФ виділяє більше ресурсів на аналіз глобальних фінансових ринків і їх взаємозв'язку з макроекономічною політикою. Двічі на рік, публікує Глобальну Доповідь про фінансову стабільність, яка забезпечує сучасний аналіз подій на світових фінансових ринках.

Співробітники МВФ проводять роботу з країнами-членами, щоб допомогти їм виявити потенційні ризики фінансової стабільності, в тому числі, за допомогою Програми оцінки фінансового сектора. МВФ також пропонує навчальні курси для посадових осіб країн про те, як керувати національною фінансовою системою, грошово-кредитною політикою. МВФ в даний час сприяє розробці добровільних принципів для державних інвестиційних фондів і тісно співпрацює з Радою Фінансової Стабільності для сприяння міжнародної фінансової стабільності.

Стійкі, добре регульовані фінансові системи необхідні для макроекономічної стабільності у світі постійно зростаючих потоків капіталу. МВФ і Світовий банк спільно запустили Програму оцінки фінансового сектора, спрямовану на попередження ризиків у фінансовому секторі. МВФ і Світовий банк також консультують співробітників про те, як зміцнити нагляд і контроль за банками та іншими фінансовими установами.

Роль МВФ у країнах з низькими доходами змінюється, тому що ці країни розвиваються та зміцнюються [5]. Але основою діяльності фонду залишається сприяння економічній стабільності та зростанню, робота зі скорочення масштабів убогості. Нинішній головний пріоритет МВФ полягає в наданні допомоги країнам з низьким і середнім рівнем доходу, з негативними наслідками глобальної економічної кризи. З цією метою відбувається нарощення кредитування країн з низьким рівнем доходу для боротьби з наслідками глобального економічного спаду.

У травні 2008 року, правління МВФ затвердило дворічні реформ, спрямовані на покращення умов входження в члени Фонду. В повній мірі, членство в МВФ повинно базуватися для всіх країн на справедливій основі. Маючи це на увазі, реформа управління в даний час є особливо актуальною та відображає нинішні гло-

бальні реалії. При цьому забезпечується реальна ефективність функціонування фонду.

Таким чином, у своєму розвитку МВФ досягнув більшої підзвітності та прозорості. Публікуються практично всі щорічні економічні огляди країн-членів, оновлюються програми кредитування. Продуктивність МВФ оцінюється на регулярній основі шляхом незалежної оцінки.

Розглянемо взаємодію України з МВФ. Другого червня 1992 року Президент України підписав Закон України № 2402-XII "Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій". Третього вересня 1992 року Україна здобула членський статус у МВФ. Починаючи з 1994 року, Україна активно співпрацює з Міжнародним валютним фондом [1].

Відповідно до Угоди Міжнародного валютного фонду Україна як член фонду має виконувати загальні зобов'язання. Так уряд повідомив, що бере на себе відповідальність за статтею VIII, розділи 2, 3 і 4 Угоди Міжнародного валютного фонду, що вступили в силу з 24 вересня 1996 року.

Так згідно статті VIII Угоди МВФ жодна країна не накладає обмежень на здійснення платежів та переказів на поточні міжнародних операцій без затвердження Фондом. Виконання валютних контрактів з використанням валюти будь-якої держави-члена, які суперечать правилам валютних операцій такої держави, не може бути здійснено на території жодної держави-члена [5]. Більш того, країни за взаємною згодою можуть співпрацювати у здійсненні заходів, що спрямовані на підвищення дії правил валютних операцій будь-якого з них, при умові, що ці заходи та правила відповідають діючій Угоді.

Також члени Фонду не приймають участі та не дозволяють ніяким фінансовим установам брати участь в будь-яких дискримінаційних валютних угодах чи використовувати практику множинних валютних курсів, за винятком дій, що санкціоновані та погоджені з МВФ [5]. Якщо ж на момент набрання чинності Угоди існує практика таких договорів, відповідна країна має поступово їх ліквідувати.

Методом валютного регулювання в країнах-членах МВФ є надання фінансової допомоги шляхом продажу спеціальних прав запозичення або валюти країн-членів в обмін на національну валюту [2, с.40].

Спеціальні права запозичення є резервним активом, який було створено МВФ у 1969 році у відповідь на небезпеку дефіциту міжнародної ліквідності. СГЗ розподіляються державам-членам пропорційно їх квотам у МВФ. З моменту створення СГЗ між державами-членами було розподілено ресурсів на загальну суму 21,4 млрд. СГЗ – 9,3 млрд. у 1970-1972 роках та 12,1 млрд. у 1979-1981 роках. На сьогодні СГЗ в обмежених випадках використовуються к резервний актив. Головна функція СГЗ – бути розрахунковою одиницею МВФ та інших міжнародних організацій та засобом платежу для держав-членів при розрахунках їх зобов'язань перед МВФ. СГЗ не є ні валютою, ні вимогою до МВФ – вони представляють собою потенційну вимогу на вільно використовувані валюти держав-членів. Держателі СГЗ можуть отримати валюти в обмін на СГЗ шляхом:

- ✓ механізму добровільного обміну між державами-членами;
- ✓ призначення Фондом держав-членів, що мають сильні зовнішні позиції, для купівлі СГЗ у держав-членів зі
- ✓ слабкими зовнішніми позиціями в обмін на вільно конвертовані валюти [4, с.150].

Вартість СГЗ визначається на основі середнього значення вартостей кошика основних міжнародних валют, а

відсоткова ставка за активами СПЗ є середньозваженим значенням відсоткових ставок за короткостроковими інструментами на ринках валют, що входять в кошик оцінки вартості. Останній перегляд вартості відбувся у листопаді 2005 року [4, с.150]. Було прийнято рішення про внесення змін до кошика оцінки вартості, що почало діяти з січня 2006 року. Строк перегляду за методом вартісної оцінки

становить 5 років. Відсоткова ставка за активами СПЗ переглядається кожного тижня.

Квота України у Фонді складає 1 млрд. 372 млн. СПЗ (таблиця 1). Згідно з результатами Одинадцятого перегляду квот (30.01.99р.) країн-членів МВФ квота України збільшено з 997,3 млн. СПЗ до 1372 млн. СПЗ (майже 1929 млн. дол. США), що дало змогу збільшити обсяг кредитів від МВФ [6].

Таблиця 2. Фінансове становище України у МВФ (станом на 31 серпня 2009 року)*

I. Рахунок загальних ресурсів:	СПЗ (млн.)	% від квоти
Квота	1,372.00	100.00
Авуари фонду в валюті	8,383.23	611.02
Позиція по резервному траншу	0.02	0.00
Запозичень наданих фонду	-	-
Обмінний курс авуарів	-	-
II. Секція СПЗ:	СПЗ (млн.)	% виділення ресурсів
Чисте кумулятивне виділення ресурсів	1,017.08	100.00
Авуари	1,021.27	100.41
III. Непогашені придбання та позики:	СПЗ (млн.)	% від квоти
За угодами по кредиту "стенд-бай"	7,000.00	510.20
За розширеними угодами	11.23	0.82

* складено за даними офіційного сайту Міжнародного Валютного Фонду: www.imf.org

Відповідно до розділу 4 статті VIII кожна країна-член зобов'язана здійснити купівлю залишків своєї валюти, яку має інша країна-член, якщо остання, звертаючись з проханням відносно такої купівлі, представляє вимогу, що залишки валюти, яка підлягає купівлі, були нещодавно придбані в результаті поточних операцій чи їх обмін є необхідним для проведення розрахунків поточних операцій.

Країна-член, що є покупцем, може провести платіж або у вигляді спеціальних прав запозичення, при умові виконання положень статті XIX, розділ 4, або у валюті країни-члена, що виступає з проханням про здійснення цієї операції.

Згідно із статтею IV Угоди МВФ, Міжнародний Валютний Фонд, як правило щорічно, проводить двосторонні дискусії з країнами-членами. Група експертів Фонду відвідує країну, збирає економічну та фінансову інформацію та обговорює з посадовими особами питання економічного розвитку і політики країни. Після повер-

нення до штаб-квартири Фонду, фахівці МВФ готують звіт, який складає основу для обговорення Радою Виконавчих Директорів. Після завершення обговорення Директор-розпорядник, як Голова Ради, підсумовує точки зору Виконавчих Директорів, і цей висновок передається керівництву країни.

Україна як повноправний член МВФ здійснює щорічні консультації про стан валютного врегулювання, впровадження статистичних і фінансових стандартів та отримання технічної допомоги [6].

За період з 1994 по 1998 роки Україна реалізувала чотири кредитні угоди з МВФ, фактично отримавши: за позику розширеного кредитування (1994 р.) – близько 720 млн. доларів США за річною ставкою 5,75 % на строк 10 років з відстрочкою сплати основної суми боргу на 4,5 роки); за позиками "стенд-бай": у 1995 році – близько 780 млн. доларів США, у 1996 році – близько 860 млн. доларів США (таблиця 2).

Таблиця 2. Кредитні угоди України з МВФ за період з 1995 по 2008 роки (в тис. СПЗ)*

Механізм фінансування	Дата укладання угоди	Дата закінчення або відміни строку угоди	Узгоджена сума	Фактично перерахована сума	Сума невиконаних зобов'язань
Угода про кредит "стенд-бай"	05 листопада 2008 р.	04 листопада 2010 р.	11 000 000	7 000 000	7 000 000
Угода про кредит "стенд-бай"	29 березня 2004 р.	28 березня 2005 р.	411 600	0	0
Система розширеного фінансування фонду	04 вересня 1998 р.	03 вересня 2002 р.	1 919 950	1 193 000	11 225
Угода про кредит "стенд-бай"	25 серпня 1997 р.	24 серпня 1998 р.		181 328	0
Угода про кредит "стенд-бай"	10 травня 1996 р.	23 лютого 1997 р.		598 200	0
Угода про кредит "стенд-бай"	07 квітня 1995 р.	06 квітня 1996 р.		538 650	0
Всього:				9 511 178	7 011 225

* складено за даними офіційного сайту Міжнародного Валютного Фонду: www.imf.org

В вересні 1998 року Радою Директорів МВФ затверджено програму "Механізм розширеного фінансування" для України загальним обсягом близько 2 млрд. 266 млн. доларів США. Перевагою кредитування в рамках даної Програми було те, що кошти

надавалися на більш тривалий строк (термін погашення – 10 років з відстрочкою сплати основної суми боргу на 5 років), у більшому обсязі та під невеликі відсотки (до 7 % річних).

Загальна сума, отриманих від МВФ траншів за програмою "Механізм розширеного фінансування" склала близько 990 млн. доларів США, із них: у 1998 році отримано близько 342 млн. доларів США [6]. У 1999 році отримано близько 648 млн. доларів США. Позики "стенд-бай" надавалися за річною ставкою 6,29 % на строк 5 років з відстрочкою сплати основної суми боргу на 3,25 роки.

У 2000 році було заплановано отримати від Фонду 936 млн. доларів США, але ці кошти не надійшли від МВФ у зв'язку з затримкою виконання Україною ряду умов Програми.

Усвідомлюючи, що рішучі кроки на шляху реформування економіки можуть переконати Міжнародний валютний фонд у необхідності підтримки України та відновлення фінансування за програмою "Механізм розширеного фінансування", уряд здійснив рішучі кроки для виконання умов Програми та прискорення запровадження реформ в Україні [6].

Виконання визначених МВФ умов мало вирішальне значення та надало можливість позитивного рішення щодо відновлення фінансування для України та продовження дії Програми в рамках кредиту "Механізм розширеного фінансування" ще на рік.

Після завершення співробітництва з Міжнародним валютним фондом за Програмою "Механізм розширеного кредитування", що закінчилася 4 вересня 2002 року, постало питання у зачаткуванні нових програм співпраці з МВФ на основі підходів, які передбачають поступове співробітництво з МВФ у формі безкредитних відносин, узгодження головних параметрів макроекономічної політики з тенденціями та прогнозами розвитку світової кон'юнктури, з динамікою та переміщенням міжнародних фінансових ресурсів.

Кабінет Міністрів України у формі безкредитних відносин співпраці з МВФ обрав програму попереджувальний стенд-бай".

Восени 2002 року почалися переговори про нову програму з МВФ. Уряд України і НБУ досягли домовленості з місією МВФ щодо усіх нез'ясованих питань стосовно економічної програми, підтримку якій міг би надати МВФ в рамках угоди про "попереджувальний стенд-бай". Органи влади України виконали усі попередні заходи. Після того, як керівництво МВФ схвалило програму, уряд України та НБУ підписали Лист про наміри та Меморандум про економічну та фінансову політику, яким вони звертаються до МВФ з проханням про укладення угоди про "попереджувальний стенд-бай". Виходячи з цих документів, на 29 березня 2004 році було заплановано засідання Ради Директорів МВФ, на якому розглядалось прохання уряду України про укладення угоди про "попереджувальний стенд-бай".

Пропонувалось укласти угоду про "попереджувальний стенд-бай" строком 12 місяців на суму 411,6 млн. СПЗ (відповідно 607 млн. дол. США або 30 відсотків квоти України). На засіданні були затверджені консультації з Україною за IV Статтею, але остаточного рішення про статус програми "попереджувальний стенд-бай" не було прийнято. За трактуванням МВФ, оскільки протягом 2004 років позиція платіжного балансу України суттєво поліпшилася, уряд України не планував робити запозичення в рамках цієї угоди.

На початку 2008 року Україна стрімко розвивалась. Попит з боку іноземних держав на продукцію металургійного комплексу забезпечував 17 млрд. долар. США на рік надходжень до бюджету держави. Разом зі зби-

льшенням припливу іноземного капіталу підживлювався безпрецедентний бум споживання.

В 2008 року економіка була перегріта, при інфляції в 25-30 %, заробітна плата частково зросла лише на 30-40 %, а на імпорт зростав на 50-60 % [5].

Початок світової фінансової кризи влітку 2008 року мав наслідки і для економіки України. Було різко скорочено доступ до міжнародних ринків капіталу. Проблеми в банківській сфері, зниження цін на основну експортну продукцію металургійних заводів, що становила 40 % від загального обсягу експорту України, призвели до погіршення платіжного балансу України.

Таким чином, уряд терміново звернувся за допомогою до МВФ. 5 листопада 2008 року Виконавча рада МВФ схвалила програму "стенд-бай" на 2 роки на 11 млрд. СПЗ (близько 16,4 млрд. доларів США), щоб допомогти владі відновити фінансову та економічну стабільність і зміцнити довіру у населення. Дана програма "стенд-бай" передбачає винятковий доступ до ресурсів МВФ в еквіваленті до 802 відсотків від квоти України у Фонді. Також було затверджено надзвичайний механізм фінансування. Позитивне рішення Виконавчої Ради Фонду сприяло негайному виділенню 3 млрд. СПЗ (близько 4,5 млрд. доларів США).

Програма уряду покликана сприяти стабілізації вітчизняної фінансової системи на тлі глобальної недосяжності позикових коштів і внутрішньої кризи довіри населення. Також метою даної програми "стенд-бай" є сприяння адаптації економіки до великих змін умов торговельних шоків. План влади включає зрушення у сфері валютного регулювання, підтримку банківської системи, коригування політики у сфері доходів.

Висновки. Таким чином, Міжнародний Валютний Фонд має велике значення у забезпеченні валютного регулювання в Україні шляхом :

- ✓ надання кредитів за програмами "Механізм розширеного кредитування", "Попереджувальний стенд-бай", "Стенд-бай" в рамках механізму надзвичайного фінансування, функціонуючи як координатор міжнародного кредитування та гаранта платоспроможності країни-боржника;
- ✓ створення ліквідних коштів шляхом випуску "спеціальних прав запозичення" при виникненні довгострокової глобальної потреби в міжнародних ліквідних резервах;
- ✓ усунення валютних обмежень;
- ✓ здійснення контролю за дотриманням статусу України як члена МВФ;
- ✓ погодження правил ведення консультацій та переговорів як з урядом України так і зі світовим співтовариством;
- ✓ здійснення постійного "жорсткого нагляду" за макроекономічною, грошово-кредитною політикою в Україні;
- ✓ надання технічної допомоги, а також сприяння в професійній підготовці кадрів.

Отже, продовження співпраці з МВФ дозволяє здійснювати валютне регулювання шляхом контролю за дотриманням основних принципів світової валютної системи.

1. Закон України "Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій" від 2 червня 1992 року № 2402-ХІІ. 2.Бездітько Ю.М., Мануйленко О.О., Стасюк Г.А. Валютне регулювання: Навч. посіб.- Х: ОЛДІ-плюс, 2009.- с.40,42. 3. Лапчук Б.Ю. Валютна політика: Навч. посіб.- К: Знання, 2008.- с.150. 4.Глобальная экономика – на общее благо: Годовой отчет 2008.- МВФ, 2009.- с.44, 150. 5.Офіційний сайт Міжнародного Валютного Фонду: www.imf.org. 6.Офіційний сайт Міністерства фінансів України: www.minfin.gov.ua